

OŽYS

*Pasakojo Romas Lukša, g. 1960 m., gyv. Girių k., Gervėčių apyl., Ostravecto r., B TSR.
Užrašė Kazys Poškaitis 1970 m. Sg. LKACHFR 033-29(1).*

Visi žaidžiantieji šoka į tolį, ir kas arčiausiai nušoka, tas lieka „ožys“. Jis pasilenkia, ir per jį visi kiti šokinėja. Šokdami per jį pasiremia abiem rankomis į nugarą. Kas neperšoka arba šokdamas nuvirsta, tas lieka ožiu ir per jį šokinėja kiti. „Ožys“ vis keičia savo padėtį: stovi nugarą į šokančius, priekiu arba šonu, pasilenkia daugiau ar mažiau arba palenkia tik galvą. Žaisti gali bet kiek vaikų (berniukų), kol nusibos.

DEŠIMT OŽIO ŠUOLIUKŲ

*Parodė Ona Auželienė, g. 1902 m., gyv. Palangoje.
Užrašė Jolanta Bukelytė 1996 m. Sg. LKACHFR 032-40(1).*

Pateikėja gyveno prie jūros, tad fantų išpirkimas (sviesti akmenuką į jūrą), dovanos (kriauklės) buvo susijusios su jūra. Tačiau žaisti galima ir kitose vietose, pritaikant tai, kas po ranka toje vietoje.

„Vienas žaidėjas – „ožys“. Jis turi tupėti, rankomis suėmęs kelius, nuleidęs galvą. Kito žaidėjo tikslas – įsibėgėjus stengtis peršokti per „ožį“. Šis, pajutęs, kad artėja šokinėtojas ir stengdamasis, kad ant jo neužšoktų, gali nušokti vieną šuoliuką į šoną. Šokinėjantysis turi 10 bandymų. Kiti dalyviai stebi žaidimą ir skaičiuoja šuolius. Jei žaidėjui pavyksta užšokti, „ožys“ baudžiamas. Nuobauda – numesti į jūrą 10 akmenukų toliau, nei 50 metrų. Atlikęs bausmę „ožys“ sugrįžta į žaidėjų gretas, o užšokęs ant jo gauna prizą, pavyzdžiui, kriauklę.

Naują „ožį“ išrenka pirmuoju buvęs „ožys“. Šokinėtoju tampa kitas pagal eilę žaidėjas. Žaidimo, nuobaudų ir apdovanojimų taisyklės – tos pačios. Nebent „ožys“ pasitaiko toks miklus ir apsukrus, kad ant jo per 10 bandymų nei karto neužšoka. Tada jis gauna prizą (kriauklę ar dvi).

Žaidimas tęsiasi tol, kol visi gauna šokti bent po kartą. Aišku, galima žaisti, kol atsibosta. Baigus, renkamas geriausias šokinėtojas ir geriausias „ožys“. Jie gauna ką nors skanaus – obuolį ar saldainį.“

OŽIO ŠOKA

Sp. Jucevičius L. Raštai. – Vilnius, 1959. – psl. 224.

„Du vaikinai stovėdami susikimba rankomis už pusiaujo, o kojas išskėtę atstato į užpakalį. Taip susikibę stovi tarsi du „ožiai“. Pamėgdžiodami ožius, vaikinai pastriuoksi ir vėl galvas panėrę stovi nejudėdami. Taip pakartoja kelis kartus. Paskui tik – švyst ir parverčia vienas kitą ant žemės.“

OŽIO PEŠIMAS

Sp. Lietuvių tautosaka. Penktas tomas. Smulkioji tautosaka, žaidimai, šokiai. – Vilnius, 1968, Nr. 9597.

„Čigonai dera arklius, buria ateitį, prašo dovanų, vaišių. Ožiu persirengęs žaidėjas eina repečkom ir bliaina:

– *Mekeee, mekeeee, mekeeee!*..

Kiti dalyviai laksto apie jį ir pešioja, sakydami:

– *Cibi ribi, duok taukų, cibi ribi, duok taukų!*..

Ožys bliaina ir spiria. Visi labai saugosi, nes jei kuriam pataikys koja įspirti, turės likti „ožiu“.

OŽELIS

Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 73.

Šiuo žaidimu tarsi norėta pavaizduoti, kaip reikia mokėti prieiti prie piktų gyvulių. Vienas žaidėjas – „oželis“ vaikščioja ropomis, o kiti bėginėja aplink ir stengiasi nuimti jo kepurę. Oželis, pastebėjęs kurį neatsargų žaidėją, paliečia jį ranka ar koja. Paliestasis tampa oželiu ir ima repečkoti. Buvęs oželis dabar kartu su kitais žaidėjais stengiasi nuimti jo kepurę. Jeigu pavyksta nuimti kepurę, oželis nubaudžiamas. Bausmės būdavo įvairios: gnaibymas, pešiojimas, „mušimas“. Bet kartais žaidėjai pasitenkindavo, liepdami oželiui atlikti kokį nors uždavinį, panašų į fantų vadavimą.

OŽKA

Sp. Mūsų tautosaka, T. 1. / redagavo prof. Krėvė-Mickevičius V. – Kaunas, 1930, p. 201.

Vienas rate atsistoja ropomis ir spardosi, gindamasis nuo kitų, kurie jį pešioja. Nuspirtas eina jo vieton. Jei dvylika sykių įpeša vienam, tai tą varo per „šerengą“: sustoja visi į dvi eiles ir liepia nupeštajam bėgti per tarpą, o patys muša kuo turėdami.

SŪRĮ SPAUSTI

Sp. Viekšnys J. Velykiniai papročiai Žemaičiuose // Diena. – K., 1935; Kudirka J. Velykų šventės. – V., 1992, p. 91.

„Labai dažnai per Velykas jaunimas sutaria „spausti sūrį“, t. y. ankstesnį žaidimą pralaimėjęs žaidėjas verčiamas ant žemės, ir visi žaidusieji jį užgula. Jei žmonių nedaug, svoris rimtai bausmei per mažas, net senesnius žmones pasišaukia.“

TALKŲ TRAUKTYNĖS

Sp. Mickevičius J. Senovės linų ūkis žemaičių krašte // Gimtosai kraštas. 1938, Nr. 3-4, p. 348; Kudirka J. Lietuvių sportiniai žaidimai. – Vilnius, 1993, p. 69.

„Pabaigus linus minti, visi talkininkai eina į kaimyninę talką, sustoja ties jaujos didžiosiomis durimis. „Vietinė talka“ išeina pasitikti svečių. Abiejų talkų žmonės susineria rankomis ir

traukia vieni kitus į priešingas puses: vieni į lauką, kiti į jaują. Kuri talka turi stipresnę jėgą, ta savo priešą ne tik iš vietos pajudina, bet nusiveda, kur tik nori.”

KŪLIMO ŽAIDIMAS

Minėtini dar keletas žaismingų kūlimo papročių ir jauniausiųjų kūlėjų išbandymų: įvedamas į kūlėjus naujokas turėdavo apeiti aplink jaują, **apsijuosęs šiaudų ryšiu, užsidėjęs ant galvos didelį rėtį ir laikydamas rankoje spragilą; po to pašokti su tuo spragilu, kaip su lazda, tarsi šoktų „Mikitą“.**

ATSISTOJIMAS DVIESE

Sp. Kudirka J. Lietuvių sportiniai žaidimai. – Vilnius, 1993, p. 28.

Per darbo pertraukas (pypkiarūkį) vyrai jaujoje ypač mėgdavo žaisti jėgų išmėginimo žaidimus. Vienas jų – šis atsistojimas: du žaidėjai atsisėda ant žemės, suremia nugaras ir susikabina alkūnėmis. Paskui taip susikabinę turi atsistoti.

BALTO OŽIO VEDIMAS APLINK BERŽĄ

Pasakojo Marytė Rimienė, g. 1888 m., gyv. Geranonių k., Vandžiogalos apyl., Kauno r. Užrašė J. Balita 1938 m. Sg. LKACHFR 074-32(1).

Piemenys, tikėdami, kad ožys gali prišaukti žiemą ir norėdami, kad greičiau pasnigtų, surengdavo tokią ceremoniją: du piemenys tempdavo atbulą ožį, užrišę karklų pavadį už ragų. Vienas, visų mitriausias piemuo jodavo ant to ožio, dar ir plakdavo jį vytele, kad labiau bliautų – sniego prašytų. Ožys, žinoma, labai bliaudavo ir spirdavosi. Jei tempėjams nelabai sekdavosi, galėjo gauti iš jojančiojo vytele per blauzdas ir jie. Viskas baigdavosi ne vien apvedus ožį aplink beržą. Pabaigoje visi piemenys lakstydavo, gaudydami ir badydami vienas kitą.

PERŠOKTI SUOLĄ / LAZDĄ

Daug kur Lietuvoje.

Priimdami į jaunimo bendriją, išbandydavo priaugančių jaunuolių vikrumą, sumanumą, jėgą. Vienas tokių išbandymų – peršokti suolą, kurį du išbandytojai, laikantys tą suolą, galėjo kelti vis aukščiau, sunkindami išbandymo sąlygas arba netikėtai patraukti – tada jaunuolis tik juokingai strykteldavo ir sumataruodavo kojomis tuščioje vietoje. Žinoma, tokiu atveju visi juokdavosi. Kartais neperšokusiam netgi užduodavo bizūnu ar rankšluosčiu surištu galu („žiūžiu“, „bindžiku“, „pitka“).

Parodė Juzė Kliučinskienė-Šakūnaitė, g. 1905 m., gyv. Sintautuose, Šakių r. Užrašė Jaunius Vylis 1983 m., šifravo J. Vylis ir Jūratė Petrikaitė 1987 m. Sg. KTR 350 (11); LKACHFR P 23-35(2).

Pateikėja ne tik pasakoja apie priaugančių vaikų šokdinimą per suolą, bet ir liudija, jog jos gyvenamoje vietovėje šokančiajam dar ir visi kaip galėdami trukdydavo.

ŠOKINĖJIMAS PER KUMELĘ

*Papasakojo Aleksas Slidžiauskas, g. 1904 m., gyv. Gilūtų k., Mielagėnų sen., Ignalinos r.
Užrašė A. Bielinis. Sg. LKACHFR Š 58-20 (3). Sp. Vaikai vaikai vanagai. Švenčionių krašto vaikų ir piemenų
folkloras pagal Antano Bielinio ir kitų surinktą medžiagą. – V., 1997, p. 19.*

Šį varžybinį žaidimą žaisdavo tik vaikinai. „Kumelės“ ar „arklius“ išsirinkdavo burtų keliu, o kartais pasiskirstydavo ir keisdavosi žaidimo metu. Kai žaisdavo šokinėdami tik per vieną kumelę, tada ją rinkdavo burtų keliu. Bet kai susirinkę daugiau vaikų imdavo žaisti su daugiau „kumelių“, tai iš bendro žaidimo niekas neišsiskirdavo.

Yra keli žaidimo variantai. Pavyzdžiui, paklupdo vieną ant vieno kelio ir dar jo galvą gerokai prilenkia prie kelio. Tai vaidama t r i l i n k i u susilenkimu. Per tokią „kumelę“ visi turėjo peršokti nepaliesdami jos nei rankomis, nei kojomis. Kam nepasisekdavo, tas pats turėjo lenktis trilinkas – likti „kumele“. Bet tai – pats lengviausias šokinėjimo būdas. Jo neįveikdavo tik patys didžiausi kerėplos. Dauguma peršokdavo lengvai.

Antras šokimo būdas vadinosi d v i l i n k i s. Atsiklaupęs ant vieno kelio vaikinai jau nesusilenkdavo, o tik kiek palenkęs galvą laukdavo, kol per jį kiti šoks. Tas dvilinkis šokimas buvo jau kiek sunkesnis, nes reikėjo per aukštesnę kliūtį peršokti, nepalietus jos nei rankomis, nei kojomis. Tokį aukštį jau ne visi įveikdavo, bet didesnė žaidžiančiųjų dalis peršokdavo.

Trečias būdas – v i e n l i n k i s šokimas. „Kumelė“ atsistodavo stačia, vieną koją atstatydavo į priekį ir abiem rankom atsirėmusi į kelią tik truputį susilenkdavo ir galvą palenkėdavo. Toks vienlinkis „kumelės“ peršokimas buvo pats sunkiausias, ir įveikdavo jį tik patys vikriausi. Juos vaizdingai vadino „žibčikais“, „skakūnais“. Jei šokant pirmuoju ir antruoju būdu nebuvo galima liesti „kumelės“ nei koja, nei ranka, tai trečiuoju būdu, iš toliau įsibėgėjus, rankomis į „kumelės“ pečius atsiremdavo. Negalima buvo tik liesti jos kojom. Kas negalėdavo peršokti pirmuoju ar antruoju būdu, iš žaidimo pasitraukdavo. Trečiąjį variantą žaisti ir rungtyniauti likdavo patys stipriausi ir vikriausi vaikinai.

Kiekvienas besivaržantis turėjo teisę visus tris variantus šokti tris kartus. Kam pavykdavo peršokti pirmu kartu, tas daugiau nešokdavo (nebent norėdavo – tada galėjo šokti visus tris kartus).

Įdomiausias ir jau visuotinis žaidimas prasidėdavo, kai ant pievos susirinkdavo daug besivaržančiųjų. Tada statydavo daugiau „kumelių“, ir paskutinis turėdavo peršokti net per kelias „kumeles“, kurios išsidėstydavo viena nuo kitos apie 5 metrų atstumu. Pirmas žaidėjęs, peršokęs per visas „kumeles“, už reikiamo atstumo pats atsiklaupdavo ir laukdavo, kol per jį peršoks visi kiti už jo esantys. Kai likdavo paskutinis, pakildavo ir bėgdavo šokti per kitus, priekyje išsidėsčiusius. Tokiu būdu žaidžiant nebuvo nei nuolatinių „kumelių“, nei šokikų – visi pabūdavo ir tais, ir kitais.

Šis žaidimas taip pat neblogo treniruotė užšokimui ant tikro arklio.

Beje, būta ne tik peršokimų per labiau ar mažiau susilenkusius kitus žaidėjus, bet ir virtimo kūlio per klūpančiojo žaidėjo nugarą.

LENKTYNĖS

Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 96-97.

Kas vikresnis ar greitesnis lengviausia išsiaiškinti lenktynėse. Be paprasčiausių – bėgimo nuo sutartos linijos iki kokios nors sutartos vietos – Lietuvoje būta ir sudėtingesnių, dirbtinai sunkinant užduotį papildomomis sąlygomis, lenktynių. Šios papildomos aplinkybės ne tik sunkino laimėjimo galimybę, bet dažnai ir linksmino, kėlė juoką nedalyvaujantiems žiūrovams. Štai kad ir lenktynės įsistojus į maišus, kurios kai kuriems dalyviams baigdavosi komišku išgriuvimu, susipainiojus maišo audeklo klostėse. Net ir šiek tiek apsunkinus užduotį – pavyzdžiui, lenktyniaujant sunėrus už nugaros rankas – dalyviams rasdavosi papildomų iššūkių, o žiūrovams proga pasilinksinti, žvelgiant į nepatogioje pozoje vargančius dalyvius.

Mėgtos, nes sudėtingesnės dalyviams ir patrauklios žiūrovams, lenktynės „su parišta koja“ (pasakojo O. Butkienė, g. 1904 m., gyv. Šienlaukio k., Raseinių r.; užrašė. J. Petrauskaitė 1973 m.; sg. LKACHFR L 233-44(1)), kur lenktyniautojai tarsi pakabindavo koją po kaklu, naudodami šiam reikalui apie metro ilgumo surištą kilpą virvę, kurią užkabindavo už vienos pakeltos kojos ir kaklo. Taip nepatogiai suvaržyti, dalyviai galėjo tik straksėti ant vienos kojos, stengdamiesi neprarasti pusiausvyros ir neišgriūti.

Linksmos, reikalaujančios ne tik asmeninio meistriškumo, bet ir gebėjimo susiderinti, porinės lenktynės (apie jas pasakojo ta pati pateikėja O. Butkienė). Čia būdavo surišamos abiejų lenktynininkų vidinės kojos ir jie turėdavo sukoordinuoti kuo spartesnį judėjimą (bėgimą arba šokinėjimą) tarsi „ant trijų kojų“. Žinoma, besikubėdami lenktynininkai dažnai užsimiršdavo ir, nesuderinę veiksmų, išvirsdavo, nepasiekę finišo. Tada tekdavo susitaikyti ne tik su pralaimėjimu, bet ir iškęsti žiūrovų juoką bei kandžias replikas.

Dar būta porinių lenktynių, nešant vienas kitą ant nugaros ar vienam ropojant rankomis, o kitam paėmus jį už kojų ir stumiant. Šioms nelengvoms lenktynėms palengvinti galiojo taisyklė, jog lenktynininkai bet kurioje distancijos vietoje gali pasikeisti rolėmis – nešti, ropoti ar bėgti gali imtis kitas poros žaidėjas.

Dar linksmesnės, įtraukiančios dar didesnę būrį žaidėjų, buvo lenktynės būriais, pavyzdžiui, apjuosiant ir surišant virve keletą (keliolika) dalyvių. Laimėdavo „knibždėlynas“, pirmas sugebėjęs suderinti veiksmus ir pasiekti finišą.

Kai kurios lenktynės ne šiaip suvienydavo būrį dalyvių, o suorganizuodavo iš jų kokį nors lenktyniautojų darinį, pavyzdžiui, arklį su raiteliu. Tam žaidėjų trejukė sustodavo šitaip: du dalyviai sudarydavo arklį, t. y. vienas atsistodavo stačias, kitas už jo nugaros pasilenkdavo ir užsikabindavo už pirmojo liemens, o trečias atsisisėdavo antrajam ant nugaros tarsi raitelis. Tokios „raitelių“ lenktynės tikrai reikalavo ne tik žaidėjų vikrumo, bet ir jėgos, o iš šalies žiūrintiems atrodė labai įspūdingos.

LENKTYNĖS SU GYVU SVORIU

Parodė Antanas Šimukonis, g. 1912 m., gyv. Kriviliuose, Varėnos r.

Užrašė Neringa Mokauskaitė 1986 m. Sg. LKACHFR L 32-27(2). Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 193.

Dar viena iš jau aprašytų lenktynių galimybių – varžytis kas greičiau nuneš kitą ne tik ant nugaros, bet ir susikabinus rankomis, stovint nugaromis. Tai tikrai ne pats patogiausias nešimo būdas – daug patogiau nešti taip, kaip jau aprašyta aukščiau, kuomet nešamas žaidėjas apsikabina nešančiojo kaklą, – todėl lenktynių distancija paprastai nebūna ilgesnė nei 50 m.

LENKTYNĖS ATBULOMIS

*Parodė Emilija Letukienė, g. 1909 m., gyv. Kvėdarnoje, Šilalės r.
Užrašė Gintaras Grinkevičius 1987 m. Sg. LKACHF B114-46 (2).*

Tolokai viena nuo kitos (nuo 30 iki 50 m) brėžiamos dvi linijos. Prie pirmos užbrėžtos linijos į vieną eilę nusisukę nugaromis į užbrėžtą antrąją liniją sustoja visi lenktyniautojai. Davus ženklą, visi atbulomis bėga link antrosios užbrėžtos linijos. Šiame žaidime svarbu ne tik laimėti, bet ir neužkliūti už ko nors, nematant kur bėgi, bei nenukristi, nes tokie kritinėtojai ne tik pralaimi, bet ir sukelia sumaištį tarp greta lenktyniaujančių dalyvių, o stebintiems lenktynes žiūrovams – daug smagaus juoko.

MEŠKŲ LENKTYNĖS

Užrašė Gediminas Jakutis 1993 m. Varkalių k., Nausodžio apyl., Plungės r. Sg. LKACHFR M 110-43(1).

„Meškų lenktynių“ mielai eidavo per vakaruškas vaikinai.

Prie užbrėžtos linijos į vieną eilę sustodavo visi lenktyniautojai. Jie nusiaudavo batus ir pasilenkę paimdavo už abiejų kojų nykščių. Davus ženklą (tai gali būti ir muzika), žaidėjai pradeda bėgti iki nubrėžtos tolumoje linijos. Laimi atbėgęs pirmasis ir nepaleidęs iš rankų kojų nykščių. Ar žaidėjai viską atlieka sąžiningai, stebi būrys žiūrovų.

SPĖK SUGAUTI (BLUSELĖ)

*Parodė Adelė Grigaitė-Sadauskienė, g. 1925 m., gyv. Biržuose.
Užrašė Kristina Priagytė 1984 m. Sg. LKACHFR S45-2 (1).*

Paauglių ir vaikų tarpe paplitęs žaidimas. Nors, atrodo, jį galėtų žaisti ir merginos, ir vaikai.

Išrenkami du vaikinai. Jie susėda ant žemės vienas priešais kitą ištiestomis kojomis ir suglaudžia padus. Sėdinčiųjų rankos laisvos. Kiti žaidėjai stovi vorele toliau nuo jų.

Žaidimui prasidėjus, visi vorele bėga prie sėdinčiųjų ant žemės ir pribėgę peršoka per jų ištiestas kojas. Sėdintieji laisvomis rankomis stengiasi šokinėtojus sugauti. Jei kurį sugauna, tas eina į sėdinčiojo vietą, o pagavęs žaidėjas stoja kartu su kitais į vorelės galą. Taip visi smagiai šokinėja, kol nusibosta.

V. Steponaičio rinkinyje (SLLŽP, p. 124) pateiktas šio žaidimo variantas skiriasi tuo, jog čia sėdintiems ant žemės žaidėjams užrišamos akys, tuo apsunkinant jų galimybes sugauti kitus šokinėjančius per jų suremtas ištiestas kojas. Bet šiame variante jiems nereikia šokančiųjų sugauti – užtenka kurį nors priliesti, ir paliestasis pakeičia prilietusį jį bluseliu gaudytoją.

MILŽINO ŽINGSNIAI

Pasakojo Teresė Jučienė, g. 1906 m., gyv. Liaučių k., Jonaičių apyl., Šilutės r.

Užrašė A. Statkutė 1974 m. Sg. LKACHFR P41-47(1). Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 86.

Tai – dar vienas persivertimų dviese būdas. Ir, kaip ir visi kiti, reikalauja iš dalyvių ne tik gero fizinio pasiruošimo ir jėgos, bet ir gebėjimo derinti judesius bei išlaikyti orientaciją po persivertimo.

Vienas žaidėjas gulasi ant žemės. Kitas, priėjęs prie jo galvos, pasilenkia ir tvirtai apglėbia jį per liemenį. Gulintysis taip pat tvirtai apsikabina stovinčiojo žaidėjo liemenį. Tada antrasis kelia pirmąjį nuo žemės ir verčia atgal per galvą. Persivertęs ir atsistojęs ant kojų, dabar jau pirmasis žaidėjas tokiu pat būdu kelia antrąjį. Tokiais „milžino žingsniais“ abu juda, kol pavargsta. Jei „žingsniuoja“ ne viena žaidėjų pora, varžomasi kas ilgiau ar toliau nueis.

KŪLIAVIRSTIS

Pasakojo Stanislava Margelienė, g. 1887 m., gyv. Tveruose, Plungės r.

Užrašė Juozas Lingys 1955 m. Sg. LKACHFR K94-43(1). Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 120.

Čia dalyvauja keturi žaidėjai. Trys iš jų sustoja vienas į kitą nugaromis ir stipriai susikabina rankomis per alkūnes, galvas laiko palenkę į priekį. Ketvirtasis žaidėjas įsibėgėja ir, įstatęs galvą tarp stovinčių žaidėjų nugarų, persiverčia kūlvirsčiomis. Persivertimas užskaitomas tik tokiu atveju, jeigu žaidėjas, persivertęs per trijų kitų dalyvių kliūtį, sugeba atsistoti ramiai.

Varžomasi ilgai: arba nuolat keičiant ketvertuke persivertantį žaidėją ir skaičiuojant, kuriam daugiau kartų pavyko teisingai (nepraradus po persivertimo pusiausvyros) persiversti, arba rungtintis dviem (trim ar daugiau) ketvertukų komandoms.

RATĄ SUKTI

Pasakojo M. Kudarauskienė, g. 1873 m., gyv. Merkinės apyl. (dabar Varėnos r.).

Užrašė A. Navarackas 1935 m. Sg. LTR 726 (11); LKACHFR R 31-27(1). Sp. Grigonis M. 200 žaidimų. – V., 1988, p. 26.

Žaidimui reikia aštuonių berniukų – keturių didesnių ir keturių mažesnių. Mažesnieji susėda kryžmais ant žemės ir suduria papades. Keturi didesnieji sustoja tarp sėdinčiųjų ir paduoda jiems rankas. Tada vienu metu (ženklų pradėti irgi gali būti smagią polkutę užgrojanys muzikantai) sėdintieji pasikelia, bet vis sudūrę kojas, o vyresnieji pradeda skubiai suktis. Mažesniųjų berniukų kojos – tai tarsi rato ašys. Žaidimo tikslas toks: mažesnieji, nepasileisdami ir neišskėsdami kojų, rūpinasi privarginti didesniuosius, o didesnieji rūpinasi išskėsti jų kojas. Kai ratas nustoja sukėsis, vyresnieji neturi paleisti rankų, nes mažesnieji griūdami gali užsigauti.

KATINAI / KATINAIŠ EITI / KATINŲ TRAUKTYNĖS

*Pasakojo Zofija Grigėlevičiūtė-Visockienė, g. 1926 m., gyv. Antašventės k., Joniškio apyl., Moletų r.
Užrašė Eugenija Venskauskaitė, Jūratė Šemetaitė 1999 m. Sg. LKACHFR P 184-8 (1).*

Šis jėgos bandymas liaudyje buvo vadinamas „Katinų trauktynėmis“. Du žaidėjai atsistoja keturpėsti, nususukę į priešingas kryptis. Ant kaklo kiekvienas užsideda stiprią virvę (seniau piemenėliai naudodavo pančių grandinę), kuri toliau eina pro kojų tarpą. Dviejų metrų atstumu nuo kiekvieno žaidėjo padedamos nosinaitės. Tai „lašiniai“, kuriuos gauna „katinas“ kaip premiją už laimėtas varžybas. Davus ženklą, abu žaidėjai tempia virvę į priešingas puses, prie nosinaičių. Laimi tas, kuris pirmas burna paima nosinaitę.

Užrašyta 1897 m. Užvenčio apyl., (dabar Kelmės r.). Sg. LKACHR K92-38(1). Sp. Višinskis P. Raštai. – V., 1964 m., psl. 231.

„Tai – jėgos išbandymo žaidimas. Du atsistoja keturiomis, galvomis į priešingas puses. Ant kaklo užsimeta kilpa galuose surištą stiprią virvę. Ji eina pro žaidėjų kojų tarpą. Sutartu atstumu nuo kiekvieno žaidėjo padedamas koks nors daiktas, kurį šis, laimėjas varžybas, norėtų gauti. Tai – „lašiniai“, kurių siekia „katinas“. Davus ženklą, abu žaidėjai tempia virvę į skirtingas puses, prie norimo daikto. Laimi tas, kuris pirmas su burna jį paima.“

DUONĄ KEPTI

*Parodė Stasė Dapšauskaitė-Ružauskienė, g. 1922 m., gyv. Gedrimų k., Ylakių apyl., Skuoda r.
Užrašė Snieguolė Rastenytė 1986 m. Sg. LKACHFR D 84-45(2).*

„Žaisdavo kieme du žaidėjai, dažniausiai 10-15 metų paaugliai. Vienas atsiguldavo aukštiekninkas, per alkūnes sulenktas ir atverstais į dangų delnais rankas pasidėdavo ant žemės (pirštų galiukai būdavo maždaug ties ausimis). (Kartais rankas atmesdavo už galvos, priklausomai nuo žaidėjų ūgių ir kaip kam patogiau.) Per kelius kiek sulenktas kojas gulintysis pakeldavo statmenai į viršų. Kitas keturpėščias atsistodavo ant gulinčiojo delnų (jo kojų pėdos būdavo tiesiai ant gulinčiojo delnų), krūtine užguldavo jo pakeltas pėdas, rankomis remdavosi į jo kojas. Taip susiruošus, apatiniam rankomis ir kojomis pastumiant viršutinis šoka į tolį (gulintysis meta stovintįjį tolyn). Šokantysis nusirisdavo kūlvirsčiais. Vėliau keisdavosi vietomis ir vėl kartodavo viską iš naujo.

Kartais rungtyniaudavo kelios poros. Kurie toliau nušoka, tą, sako, – „duona geresnė“.

Lazdos

LAZDOS NEŠIMAS

Pasakojo Anelė Vaitkienė, g. 1928 m., gyv. Kirklių k., Telšių r.

Užrašė A. Vaidilienė 1988 m. Sg. LKACHFR L 11-49(1). Sp. Kudirka J. Lietuvių sportiniai žaidimai. – Vilnius, 1993, p. 27.

Lazdos galas užsidedamas statmenai ant dešinės rankos smiliaus, kartais delno ir nešama. Varžomasi, kuris toliau ir ilgiau paneš.

LAZDELĖS SUKIMAS RANKŲ PIRŠTAIS

Parodė Zofija Grigelevičiūtė-Visockienė, g. 1926 m., gyv. Antašventės k., Joniškio apyl., Molėtų r.

Užrašė Eugenija Venskauskaitė, Jūratė Šemetaitė 1999 m. Sg. LKACHFR L14-8 (1).

Tai – vienas iš labai nedaugelio, vos vieno-kito rankų pirštų miklumą ir koordinaciją išbandančių žaidimų, tarsi savotiškas žongliravimas. Jam reikia neilgos (apie 40 cm), nestoros glotnios lazdelės. Jei sėdint namie staiga sugalvojama žaisti, iš bėdos galima pasinaudoti net ir nestoru kočėlu. Žaidimo uždavinys tolydžio sunkinamas, pradėjus nuo gana paprastų veiksmų. Įdomiausia, kai dalyvauja daug žaidėjų, kurie žaidimo eigoje po truputį atkrenta ir lieka vienas nugalėtojas. Jei yra tik viena lazdelė, kuria paeiliui žongliruoja dalyviai, sunkiau palyginti jų meistriškumą.

Pradžioje žaidėjas paima abiem viena greta kitos esančiomis, delnu žemyn rankomis lazdele; ją laiko priešais save. Nejudindamas rankų, o naudodamasis tik pirštais, jis suka lazdele į dešinę. Stebimas ir vertinamas žaidėjo lazdos sukimo greitis bei gebėjimas kuo ilgiau, neišmetant iš rankų, tai daryti.

Kitas etapas – lazdelės sukimo krypties keitimas. Trečias – lazdelės sukimas sukryžiuotomis rankomis: į vieną, paskui į kitą pusę. Pateikėja liudijo, jog daugiau etapų nebeprireikia: paskutiniame etape arba dar anksčiau lieka tas vienintelis – nugalėtojas.

ŠUOLIS PER LAZDĄ

Daug kur Lietuvoje.

Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 190.

Žaidimui reikia maždaug metro ilgumo lazdos. Ji laikoma abiem rankomis maždaug pečių plotumoje. Reikia peršokti lazdą, nepaleidžiant rankų. Ypatingo stebinčiųjų susižavėjimo sulaukia gebantieji peršokti lazdą ne tik pirmyn, bet ir atšokti atgal.

SUKIMASIS PRO LAZDĄ

Parodė Marija Voveraitienė, g. 1907 m., gyv. Paežerių k., Pilviškių apyl., Vilkaviškio r.

Užrašė Jūratė Augutytė 1981 m. Sg. LKACHFR L 19-33 (1).

Sukdavosi 13-14 metų paaugliai, kartais ir suaugę vyrai. Tai vikrumo pratimas. Vieną lazdos galą įremia į žemę ir kniūbsti, ištempę kojas, nepakeldami lazdos, apsisuka apie save. Kitur (Skriaudžiuose, Prienų r.) tokie sukiniai daromi stačiomis atsirėmus į plaktuką dalgiams plakti. Plaktukas imamas už galvutės, koto galu atsiremiamą į žemę ir sukamasi taip, kaip aukščiau aprašyta.

V. Steponaičio rinkinyje (SLLŽP, p.191) pateiktas dar vienas šio žaidimo variantas. Čia uždavinys formuluojamas taip: besivaržantis turi apsisukti po į žemę įbesta lazda, nepaleisdamas rankų ir nekeisdamas pirminės laikymo padėties. Norintis įveikti užduotį žaidėjas turi turėti ne tik stiprias rankas, bet ir lankstų liemenį bei gebėjimą išlaikyti pusiausvyrą. Yra dar keletas būtinų sąlygų: lazda turi būti pakankamai ilga (maždaug tokio ilgio, kaip žaidėjo iškeltomis virš galvos rankomis), jos galą reikia įremti į sienos kampą arba medį (nes lazdai nusprūdus, galima nukristi ir susižeisti), geriausiai pavyksta, kuomet tarp lazdos, žemės ir žaidėjo kūno susidaro taisyklingas trikampis.

Pradžioje žaidėjas kabinasi lazdos pakankamai aukštai, sukantis po ją vaikinų galva praeina trikampio viduje. Jei besivaržantieji nesunkiai susidoroja su užduotimi, ji sunkinama: rankomis kabinamasi vis žemiau ir žemiau. Geriausiu žaidėju laikomas tas, kuris gali apsisukti po lazda, rankas laikydamas kuo arčiau žemės.

IŠSTŪMIMAS IŠ RATO

Parodė Marija Voveraitienė, g. 1907 m., gyv. Paežerių k., Pilviškių apyl., Vilkaviškio r.

Užrašė Jūratė Augutytė 1981 m. Sg. LKACHFR J 28-33 (1). Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 91.

Du žaidėjai apsibrėžia 2 metrų skersmens ratą ir, laikydamiesi už ilgos lazdos, stengiasi vienas kitą išstumti iš apskritimo. Atliekant šį pratimą negalima atitraukti rankų nuo lazdos.

RANKŲ JĖGOS IŠBANDYMAS

Parodė Antanina Žadeikytė, gim. 1926 m., gyv. Upynoje, Šilalės r.

Užrašė Artūras Masėnas 1987 m. Sg. LKACHFR R 11-25 (1). Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 192.

Du žaidėjai sustoja vienas priešais kitą, nepilnai ištiestose rankose laiko apvalią storą lazda. Rungtyniavimo tikslas – išlaikyti lazda saujose taip, kad ji nepasisuktų. Čia žaidėjui svarbiausia – tvirti išlavinti pirštų ir rankų raumenys.

SVARSTYKLĖS

Sp. Steponaitis V. Lietuvių liaudies žaidimai ir pramogos. – Vilnius, 2019, p. 177.

Du žaidėjai sėdasi ant žemės vienas priešais kitą, kojas ištiesia ir suremia pėdas. Rankose jie abu laiko vieną lazda, kuri yra viduryje tarp abiejų žaidėjų. Davus ženklą, abu dalyviai ima traukti lazda, stengdamiesi pastatyti savo priešininką ant kojų. Nugalėtoju skelbiamas tas, kuriam pavyksta tai padaryti. Būdavo stipruolių, prieš kuriuos negalėjo atsispirti net du žaidėjai. O kartais neatlaikydavo nė paprasta medinė lazda.

KOPŪSTĄ KIRSTI

Parodė Užvenčio apyl. žmonės.

Užrašė Povilas Višinskis 1897 m. Sg. LKACHFR K 206-38 (1). Sp. Višinskis P. Raštai. – Vilnius, 1964, p. 230;
Kudirka J. Lietuvių sportiniai žaidimai. – Vilnius, 1993, p. 29.

„Du sustoja vienas prieš kitą, laikydami ant pečių lazda. Ant jos atsisėda trečias – tai kopūstas. Du, kur laiko lazda, spiria jam, o jis turi nusėdėti ant lazdos. Nukris – „kopūstas“ nu kirstas.“

Lazdijų r., Šeštokuose gyv. S. Meštautaitė, g. 1906 m. (*užrašė A. Giedraitienė; sg. LKACHFR K 89-22(2)*), pasakojo, jog pas juos susėsdavę du vaikinai vienas priešais kitą ant neaukšto suolo ir pasisėsdavę po savimi sukryžiuotas kojas. Viena ranka prisidengdavę veidą, o antrąja taikydavęsi kirsti per priešininko ranką. Laimėdavęs tas, kuris smūgiu nuversdavęs savo priešininką nuo suolo, t. y. „nukirsdavęs kopūstą“.

VIRASAS

Viduklės apyl. užrašė M. Valančius apie 1866 m. Sg. Sg. LKACHFR V 36-44 (2). Sp. Valančius M. Palangos Juzė. – V., 1965, p. 141.

„Vaikiai susirinkę taip daro: vyresnysis ima žiužį ir stovi priešakyje. Kitas, užpakaly stovįs, imasi pirmojo žambą [drabužio skverną – parengėjos pastaba] ir turisi rankoj baslį arba mietą it strielbą. To žambo turėdamos, dar kitas laiko taipogi pagalį. Sustoja jų ilga eila, kožnas turisi žambus ir laiko kito pagalius.

Ką pirmasis daro, turi visi tai daryti, kitaip gaus su žiužiu. Kad pirmasis pritupia, šokinėja, raitos, rankas iškelia, dainuoja, visi tai darydamys raitosi tarsi koks didelis žaltys. Įpuola kartais į namus, į daržines, apsisuka it viesulas, skrajoja. Apsistoja nuvargę.“